

Synpunkter på utkastet till Nationell biblioteksstrategi

från

- Eira, Inera AB
- Eiras expertgrupp
- Föreningen Sveriges sjukhusbibliotekschefer

Sammanfattning

Den nationella biblioteksstrategin ger en bild av sjukhusbibliotek och vårdpersonals tillgång till kunskap som i vår mening behöver nyanseras och förtydligas. Våra synpunkter gäller

- *Bilden av sjukhusbiblioteks verksamhet*
- *Bilden av tillgång till kunskap i vården*
- *Öppen tillgång – landstingens roll*
- *Nationellt hälsobibliotek*
- *Sjukhusbibliotekens roll i det allmänna biblioteksväsendet*

Bilden av sjukhusbiblioteks verksamhet

Beskrivningen av sjukhusbibliotek (s 58) behöver nyanseras och förtydligas, så att den centrala roll de spelar för vårdens kunskapsförsörjning tydligt framgår. Sjukhusbibliotek är en heterogen grupp, med flera organisationsformer. Många bibliotek är kombinerade bibliotek, d.v.s. de bedriver både en medicinsk och en allmän, patientinriktad verksamhet i samma lokaler. På några sjukhus är det medicinska och det allmänna biblioteket separerade, lokal- och organisationsmässigt. På ett fåtal sjukhus finns ingen verksamhet riktad mot patienter alls. I flera universitetslandsting drivs den medicinska biblioteksverksamheten av universitetsbiblioteket på uppdrag av landstinget/regionen. Sjukhusbiblioteks verksamhet kan förenklat beskrivas så här:

Alla sjukhusbibliotek

- ger service till vårdpersonal i landsting och regioner
- finansieras av landsting och regioner
- har fått en förändrad roll där större tyngd har lagts på den medicinska biblioteksverksamheten och där e-media upptar en dominerande del av bibliotekens kostnader
- deltar i bibliotekssamarbetet Eira (www.inera.se/eira), som är landstingens motsvarighet till Bibsam. Genom Eira har vårdpersonal i samtliga landsting tillgång till ett *gemensamt basutbud* av efterfrågad vetenskaplig litteratur. Avtalen ger även privata vårdföretag som arbetar på uppdrag av landsting rätt till innehållet. Under 2017 laddade vårdpersonal ned nästan 1,3 miljoner vetenskapliga artiklar och e-bokskapitel ur Eiras basutbud, som 2018 innehåller drygt 2000 löpande tidskriftsprenumerationer och ca 2200 e-böcker
- tillgängliggör Eiras basutbud och regionala prenumerationer på vetenskapliga tidskrifter, e-böcker och databaser. Vårdpersonalen har även tillgång via fjärrinloggning

- ger stöd till kliniska forskares informationssökning och referenshantering
- utbildar och handleder vårdpersonal i informationssökning
- stöttar vårdpersonals evidensbaserade arbetssätt

De flesta sjukhusbibliotek

- erbjuder allmän litteratur till patienter, närstående och vårdpersonal
- erbjuder patientinformation/medicinsk litteratur till patienter och närstående
- ger patienter, närstående och studenter tillgång via ”walk-in-use”
- erbjuder kurslitteratur till studenter inom hälso- och sjukvård

Flera sjukhusbibliotek

- utbildar och stöttar vårdpersonal och forskare på områden som statistik, lärplattformar och publicering
- samverkar med vårdens personal i HTA-arbetet (Health Technology Assessment) vid systematiska litteratursökningar
- utför sökuppdrag
- bedriver olika verksamheter under begreppet ”kultur i vården” såsom lärcaféer, biblioterapi, patientutbildning, bokronder och allmän programverksamhet för barn och vuxna.

Bilden av tillgång till kunskap i vården

Utkastet ger bilden (s 29, 58) att det föreligger en ojämlik tillgång till vetenskaplig evidensbaserad information i vården och att patientsäkerheten är hotad. Vi ifrågasätter starkt denna bild.

Inom landstingen ger Eiras basutbud - tillsammans med sjukhusbibliotekariers arbete - förutsättningar för en jämlik och kunskaps- och evidensbaserad vård, vilket bidrar till en hög patientsäkerhet.

Med detta sagt så ser vi ändå ojämlikheter i tillgång till kunskap i vården, men det är viktigt att de begrepp som används definieras.

Enligt vår bedömning:

- I vården i landsting och regioner finns en *jämlik* och god tillgång till efterfrågade *vetenskapliga artiklar* tack vare Eiras basutbud.
- Däremot finns en *ojämlik* tillgång till *prenumerationsbaserade kliniska kunskapsstöd* mellan olika landsting och regioner.
- Det finns också en *ojämlik* tillgång till *vetenskapliga artiklar* mellan *landsting som grupp, som har god tillgång, och kommuner som grupp, som saknar tillgång.*

Mellan universitet och sjukhusbibliotek finns givetvis en kvantitativ skillnad i antal vetenskapliga tidskrifter, eftersom universitetens tidskriftspaket täcker en rad discipliner.

Öppen tillgång - landstingens roll

Vi kan konstatera att det i landsting och regioner råder en god och jämlik tillgång till vetenskapliga artiklar tack vare Eiras basutbud. Däremot har varken vårdpersonal i kommunerna eller allmänheten tillgång till Eiras basutbud eller de regionala prenumerationerna. En jämlik tillgång till vetenskapliga artiklar i samhället i stort är naturligtvis önskvärd och vi stödjer omställningen till ett öppet, tillgängligt publiceringssystem.

Universiteten/Bibsam verkar för öppen tillgång i förhandlingar med förlag, som en del i en nationell strategi. Landsting/Eira har hittills inte fått direktiv/rekommendationer att verka för öppen tillgång i förhandlingar.

Om nationella direktiv/rekommendationer om öppen tillgänglighet explicit inkluderar landsting/Eira, skulle Eira och Bibsam kunna samarbeta för gemensamma strategier i arbetet med öppen tillgänglighet som gemensamt slutmål.

Nationellt hälsobibliotek

I utkastet förordas ett nationellt hälsobibliotek, för ”vårdpersonals och patienters jämlika tillgång till medicinskt relevant information”. (s. 59) Om tanken är att ett nationellt hälsobibliotek ska ge allmänheten fri tillgång till alla de e-media som idag är tillgängliga i landstingen, skulle detta innebära en kraftig ökning av licenskostnaderna. På de flesta sjukhusbibliotek har patienter och närstående dessutom redan tillgång via ”walk in use”.

Det är viktigt att en nationell biblioteksstrategi tydliggör

- att nationella licenser i ett nationellt hälsobibliotek kräver kraftigt ökad finansiering jämfört med landstingens nuvarande licenser
- att ett nationellt hälsobibliotek under uppbyggnad och förvaltning, skulle kräva Eiras och sjukhusbibliotekens kompetens och resurser

Sjukhusbibliotekens roll i det allmänna biblioteksväsendet

Den verksamhet som sjukhusbiblioteken bedriver behöver formaliseras genom en tydlig uppdragsbeskrivning. En nationell biblioteksstrategi bör i vår mening förorda att sjukhusbibliotek mer tydligt inkluderas i bibliotekslagen.

Utkastet säger att ”KB:s och specialbibliotekens samarbete måste klargöras och fördelningen av uppgifterna tydliggöras.” (s 59). Vi instämmer med detta. Till exempel när det gäller vilka möjligheter KB bör ha när det gäller uppdrag till sjukhusbiblioteken.

Strategin bör också förorda att sjukhusbibliotek och andra aktörer inom kunskapsförsörjning och hälsofrämjande arbete i vården, bör samverka i större utsträckning.

Övriga synpunkter

- ”Lös alumniproblemet” (s 31). I texten ges sjukvårdspersonal som exempel. Gruppen landstingsanknuten sjukvårdspersonal är efter avslutad utbildning väl tillgodosedd med tillgång till kunskap genom Eiras basutbud och sjukhusbibliotekens tilläggsprenumerationer. Texten behöver nyanseras/korrigeras.
- I avsnittet om en effektiviserad fjärrlåneverksamhet snuddas det vid digitaliserade verk (s. 52). För högskole-, sjukhus- och myndighetsbibliotek är beställning av artikelkopior en stor del av ”fjärrlåneverksamheten”, varför även den delen bör upptas i biblioteksstrategin.
- Vad gäller förlagsförhandlingar finns ett förslag att KB skulle kunna förhandla för folkbiblioteken med mandat från kommunerna - ”Biblioteken saknar kompetens och juridiskt stöd för att genomföra upphandling av digitala resurser.” (s. 54). Ser utredningen ett scenario där KB med sin kompetens inom förhandlingar och biblioteks-/avtalsjuridik också bör ta över även den landstingskommunala sektorn, som Eirakonsortiet idag handhar (s. 59)? Är det juridiskt möjligt?
- ”Sjukvårdspersonalen använder istället i stor utsträckning frisökning på internet som stöd för kliniska beslut.” (s 58) Vi ifrågasätter starkt detta påstående. Vad grundar det sig på?
- Under rubriken E-BÖCKER på sid 44 står ”Högskolornas bibliotek har kommit långt vad gäller både användning av och tillgång till e-resurser. Dessa biblioteks problematik kring digitaliseringsfrågan med möjliga lösningar belyses därför i egen ordning under andra områden.” Vi kan dock inte se att utkastet adresserar högskolors hantering av e-böcker.
- En övergripande synpunkt är att biblioteksstrategin skulle bli tydligare med en annan disposition, där det klart och tydligt skiljs på vad som är nulägesbeskrivning och strategiska rekommendationer. Det är också viktigt att biblioteksstrategin är tydlig med vilka former av bibliotek som avses i olika avsnitt. Avsnitten ”BILDEN AV BIBLIOTEKET” (s 16) och ”BIBLIOTEK FÖR ALLA” (s 17) får antas handla om folkbibliotek, vilket borde framgå.

Avslutning

Med dessa synpunkter vill vi klargöra bilden av vårdens kunskapsförsörjning och sjukhusbibliotekens verksamhet av idag. Vi vill betona att strävan efter öppen tillgång är det absolut viktigaste för en jämlik kunskapsförsörjning och att projektering och förvaltning av ett nationellt hälsobibliotek kräver sjukhusbibliotekens och Eiras medverkan. Vi tycker också att sjukhusbibliotekens betydelse bör stärkas, både genom lagstiftning och genom att dess verksamhet lyfts i en gemensam biblioteksstrategi.